

Rusya - Ukrayna Savaşı'nın AB'nin Enerji Politikalarına Yansıması

Gülnaz Ece KESİCİ*

Özet: Enerji politikalarının temel bileşeni enerji arz güvenliğidir. Avrupa Birliği nezdinde de enerji arz güvenliği her daim önem atfedilen bir konudur. Bilhassa son dönemde Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan gelişmeler AB'nin enerji politikalarının enerji arz güvenliği ekseninde gelişim göstermesi ile neticelendi. Yaşanan enerji krizleri enerji noktasında Rusya'ya ciddi bir şekilde bağımlı olan Avrupa Birliği ülkelerinin enerji tedarikinin istikrarsız bir düzlemde seyretmesine neden oldu. Bu çalışmada Avrupa Birliği ülkelerinin enerji krizine giden süreç değerlendirilecek ve AB'nin yaşanan enerji krizleri ile şekillenen güncel enerji politikaları ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: *Avrupa Birliği, Enerji Arz Güvenliği, Enerji Politikaları, Rusya*

Giriş

Dünyada nüfusun sürekli olarak artış göstermesi, sanayileşmenin ve şehirleşmenin hız kazanması enerjiye olan gereksinimi de paralel ölçüde etkilemektedir. Enerjiye olan ihtiyacın süreklilik kazanması enerji tüketimini gün geçtikçe arttırmaktadır. Dünya geneline baktığımız takdirde ise en çok enerji tüketiminin Avrupa Birliği ülkeleri tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Diğer tarafından Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin artan enerji ihtiyacını karşılayabilecek yeterli kaynaklara sahip olmaması AB'yi enerji konusunda köşeye sıkıştırmaktadır. Enerji tüketiminde kayda değer bir paya sahip olan AB, enerjide dışarıya bağımlı bir konumdadır.

Haritada da gördüğümüz üzere Rusya doğal gazının önemli bir kısmını fark-

* EUROPolitika EUROPolitika Research Hub | Lisansüstü Araştırma Asistanı
2017 yılında Uludağ Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü bitirmesinin ardından Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı'ndan "*Türkiye'nin Enerji İhtiyacını Kardeş Cumhuriyetler Yerine Rusya ve İran'dan Temin Etmesinin Nedenleri*" konulu tezi ile 2020 yılında mezun oldu. Çalışmalarına ve makalelerine www.ecekesici.com.tr den ulaşabilirsiniz, gek@ecekesici.com.tr.

The most important gas pipelines in Europe

Source: European Network of Transmission System Operators for Gas

B B C

Harita 1: Rusya'dan Avrupa Birliği ülkelerine ulaşan doğal gaz hatları

lı coğrafyalardan geçen boru hatları (Kuzey Akım 1, Yamal – Europe, Brotherhood, Soyuz, Trans Balkan, Mavi Akım) vasıtasıyla Avrupa Birliği ülkelerine ihraç etmektedir. Geçtiğimiz yıllarda Avrupa'nın doğal gaz ihtiyacının ise %40'ı Rusya tarafından karşılanmıştır (Horton and Palumbo, 2022).

Rusya, AB'nin enerji ihtiyacını karşılamada oldukça önemli rol oynamaktadır. Sahip olduğu doğal gaz ve petrol ile Rusya hem kendi bölgesinde hem de küresel arenada nüfuz sahibi ülke konumundadır (Kesici, 2020). Enerji pazarındaki Rus doğal gaz ve petrol hakimiyeti AB ülkelerinin zaman zaman enerji krizleri ile karşı-

laşmasına neden olmaktadır. Bilhassa Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan siyasi ve askeri gerilimler AB ülkelere doğal gaz akışının kesinti ile neticelenmesine neden olmaktadır. Doğal gaz akışının Ukrayna üzerinden gerçekleşmesi ve Rusya ile Ukrayna arasındaki çatışmaların devam etmesi AB'nin enerji arzını olumsuz yönde etkilemektedir. Rusya, enerjiyi AB ülkelerine karşı yaptırım ve güç unsuru olarak kullanmaktadır.

Doğusu Rus yanlısı olan batısı ise daha çok Avrupa'ya yakın olan Ukrayna enerji transferinde hem AB için hem de Rusya için oldukça stratejik bir mevkiye sahiptir. Bu bağlamda AB ülkelerinin enerji arz güvenliği

hassas ve kırılgan bir denge üzerindedir. Enerji piyasasındaki çalkantılar AB ülkelerinin enerji arz güvenliğini tehdit etmektedir. AB'nin Rus doğal gaz ve petrolüne olan bağımlılık hali AB ülkelerini alternatif enerji kaynaklarına ve güzergahlarına yönlendirmektedir.

1. AB'nin Enerji Politikalarına Yönelik İlk Teşebbüsleri

Enerji kaynaklarının kullanım alanının geniş olması uluslararası platformda rekabetin de iş birliğinin de enerji temelli ilerlemesine sebep olmaktadır. Enerji rekabetinde üstünlük sağlamak isteyen devletler topraklarındaki enerji kaynaklarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan enerji kaynaklarına yeterli miktarda sahip olmayanlar enerji kaynaklarına sahip olan devletler ile enerji alışverişinin güvenli bir şekilde sağlanması hususunda projeler yürütmektedir.

Enerji, Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin politikalarında da sıklıkla yer alan bir unsurdur. 28 üye ülke ile Avrupa Birliği hem ekonomik açıdan hem de siyasi açıdan oldukça nüfuz sahibidir. Enerji olgusu Avrupa Birliği açısından her yüzyılda her zaman aynı önemde kalacaktır.

18 Nisan 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması'nın imzalanması enerji temelli birliğin kurulmasına yönelik önemli bir adımdır. Ardından kömür ve çeliğe ek olarak farklı ve çeşitli sektörlerde de ekonomik beraberliği sağlamak maksadı ile 1957 yılında Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) hayata geçti. Avrupa Ekonomik Topluluğu ortak bir pazar inşası amacını taşımaktaydı. Kömür ve çeliğin yanı sıra nükleer enerjinin özellikle ABD ve Rusya tarafından yaygın bir şekilde kullanılması nükleer enerjiye olan talebin hız kazanmasına neden oldu. Bu bağlamda da enerji merkezli bir diğer topluluk Avrupa Atom Enerjisi

Topluluğu (EURATOM) 1 Ocak 1958 yılında Roma Antlaşması'nın imzalanması ile kuruldu. Topluluğun hedefinde nükleer enerjinin kontrollü, güvenli ve barışsever politikalar kapsamında kullanılması vardır. 1965 yılına geldiğimizde ise Füzyon Antlaşması çerçevesinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu için tek bir komisyon ve tek bir konsey oluşturuldu ve Avrupa Toplulukları olarak isimlendirildi (Pamir, 2017).

2005 yılında ise Londra'da gerçekleşen görüşmede gayri resmi olarak Avrupa Enerji Politikası kabul edildi. 2007'de ise AB Lizbon Antlaşması çerçevesinde enerji politikaları resmi olarak AB gündemine girdi. Tüm bu iş birliği çalışmaları neticesinde Avrupa Komisyonu ve AB çok çeşitli ve ulusal menfaatlerin ön planda tutulduğu enerji politikaları yayınladı (Pamir, 2017).

AB'nin enerji politikalarını ciddi bir şekilde ele almaya enerji arz güvenliğinin sıklıkla tehlikeye girmesindenir. Rusya'nın Avrupa enerji pazarına ve Ukrayna'ya yönelik hakimiyet temelli yayılmacılığı AB'yi deyim yerindeyse tedirgin etti.

2. Rusya - Ukrayna Savaşı'nın AB'ye Etkileri

Rusya'nın AB ülkelerine ihraç ettiği doğal gazın %95'i Ukrayna üzerinden geçmektedir. Ukrayna üzerinden Batı'ya doğru geçen doğal gazın 2-3 mil-

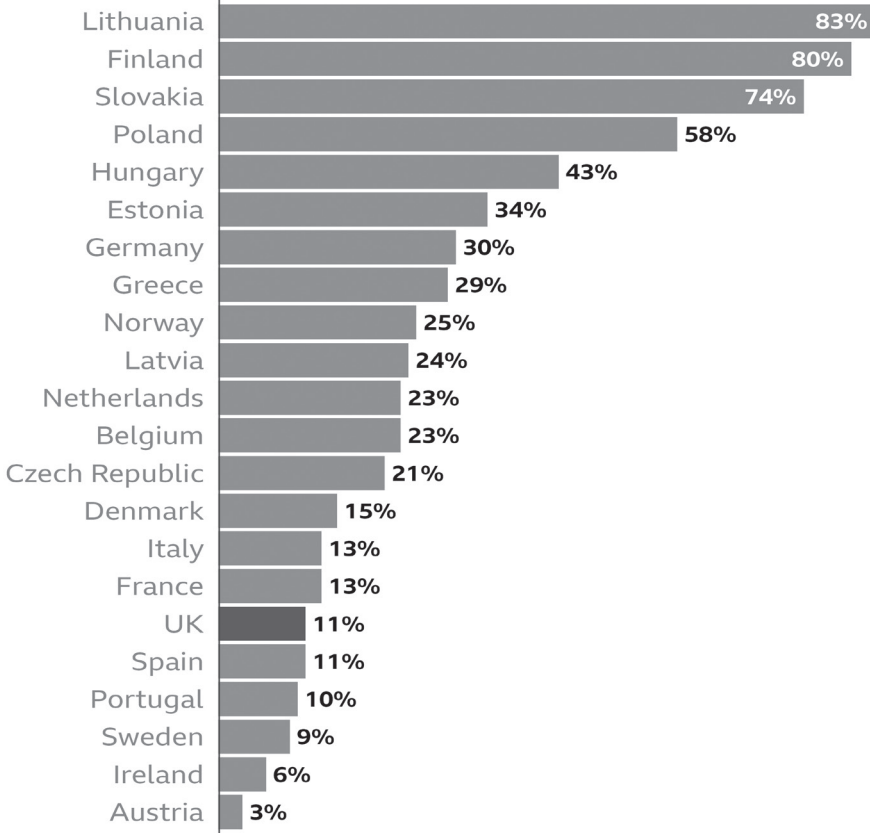
yar metre küpü Ukrayna tarafından alındığından dolayı gaz tedarikinde aksamalar meydana gelmektedir. Aynı zamanda Ukrayna aldığı doğal gazın karşılığını ödememektedir. Bu bağlamda Rusya'nın doğal gaz kesintilerini gündeme alması Avrupa Birliği ülkelerine doğal gaz akışının da durdurulması anlamına gelmektedir (Torbakov, 2001).

Avrupa Birliği'ne enerji akışında transit ülke konumunda olan Ukrayna avantajlara sahip olduğu kadar dezavantajlara da sahiptir. Ukrayna'nın Rusya ve Avrupa ekseninde kalması ülke içerisinde belirli bir istikrar yakalamasını zorlamaktadır. Enerji akışında transit ülke konumunda olan Ukrayna dışarıdan müdahalelere açıktır (Klare, 2005). Ukrayna'da meydana gelen istikrarsızlık hali ise AB ülkelerine enerji akışının olumsuz bir seyir takip etmesine neden olmaktadır. İstikrar arayışında olan Ukrayna ise tehdit unsuru olarak beliren Rusya'yı dengelemek amacıyla Batı'ya dönük politikalar ortaya koymaktadır. Rusya'nın jeopolitik anlamda genişlemesi Batı'nın menfaatlerini tehdit etmektedir. Batı'dan mali yönden desteklenen Ukrayna'nın Avrasya ile olan bağları kopartılmak istenmektedir. Zbigniew Brzezinski de Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olabilmesi için Avrasya yerine Orta Avrupa'nın bir parçası olması gerektiğini belirtmektedir (Brzezinski, 2018).

Paylaşılmaz bir değere sahip olan Ukrayna yaşanan krizlerin de merkezi-

European countries importing Russian oil

Percentage of country's total oil imports coming from Russia

Source: International Energy Agency, November 2021

B B C

Harita 2: Rusya'nın doğal gaz ihraç ettiği Avrupa ülkeleri

dir. Rusya ve Ukrayna çatışmalarının süreklilik kazanması AB ülkelerini enerji tedarikinde çözüm yolu bulmaya zorlamaktadır.

Rusya'nın enerjisi silah olarak kullanılması AB ülkelerini tedirgin etmektedir. Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya saldırı düzenlemesi enerji fiyatlarının da yükselmesine neden oldu. Diğer taraftan Rusya'nın ener-

ji ödemelerinde euro ve dolar yerine ruble talebi de Avrupa Birliği ülkelerini köşeye sıkıştırmaktadır. Daha önce ruble talebini reddeden Bulgaristan, Danimarka, Finlandiya, Hollanda ve Polonya'ya doğal gaz akışını kesmişti. Enerjisi şantaj olgusu olarak kullanan Rusya AB ülkelerinin kış öncesi enerji depolarını doldurmasını zorlaştırmayı hedeflemektedir (BBC, 2022). Endüstride tamamen do-

ğal gaza bağımlı olan Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine yılda 55 milyar metreküp doğal gaz akışını (Pamir, 2017) sağlayan Kuzey Akım Boru Hattı 1'in kapasitesinin aşağısında çalışması ve bakım baha-nesi ile akışın durdurulması Avrupa Komisyonu'nun devreye girmesi ile neticelendi. Avrupa Komisyonu do-ğal gaz tüketiminin %15 kısılması ile ilgili AB ülkelerine uyarıda bulundu. AB'ye üye ülkelerin bir kısmı çağrını onaylarken bir kısmı ise karşı çıktı (TASS.RU, 2022). Buna ek olarak Rus doğal gazının direkt olarak Almanya'ya transfer edilmesi yönündeki proje olan Kuzey Akım Boru Hattı 2'nin Alman Hükümeti tarafından devam ettirilmeyeceği bildirildi (IEA, 2022). Almanya doğal gaz açığını LNG ile doldurmayı açıkladı.

Rusya'nın Ukrayna üzerine gerçekleştirdiği saldırı hali hazırda devam eden küresel enerji krizinin artış göstermesine yol açtı. Bununla birlikte alınan tedbirlerin ve yaptırımların somut bir düzlem üzerinde gerçekleşmemesi krizin uzun bir süre devam edeceğini düşündürmektedir.

3. Rusya - Ukrayna Savaşı'nın AB'nin Enerji Politikalarına Yansımaları

Enerji çıkmazına giren AB'nin enerji tedarikinde ithalata olan bağımlılığı enerji politikalarına da yansımaktadır. Geleneksel enerji kaynakları olan kömür, petrol ve doğal gaz ihtiyacının karşılanmasında sorunlar yaşayan AB ülkeleri yenilenebilir enerji

kaynaklarına yönelik çalışmalara da ağırlık vermektedir. Her ne kadar enerji kaynaklarında çeşitliliğe yönelim olsa da BP'nin 2018 enerji raporuna göre AB'nin enerji tüketiminde petrol ve doğal gaz payının 2040'a kadar yerini koruyacağı belirtiliyor (BP Energy Outlook, 2018). Farklı enerji kaynaklarına ve güzergahlarına yönelim başladı.

AB ülkeleri Rusya tarafından uygulanan enerji kesintilerinin önüne geçmek ve enerji arz güvenliğini sağlamak maksadı ile enerjiye olan ihtiyacın azaltımına ve hem ülke içinde hem de ülke dışındaki kaynakların çeşitlendirilmesine yönelik politikalarına ağırlık vermektedir (Uğurlu, 2009). Alternatif güzergahların ve kaynakların oluşumu ise Rusya'nın nüfuzunu sarsacağından dolayı Rusya Avrupa Birliği ülkelerine enerji transferindeki tekeli sürdürme hedefindedir (Klare, 2006).

Geçtiğimiz günlerde oldukça önemli bir adım Uluslararası Enerji Ajansı tarafından atıldı. Uluslararası Enerji Ajansı AB'nin Rus doğal gazına bağımlılığını azaltmak yönünde 10 maddelik bir plan hazırladı ve kamuoyuna sundu. 10 maddelik plan kapsamında Rusya ile yeni gaz tedarikine dair anlaşmaların yapılmayacağı, Rus enerji kaynakları yerine alternatif enerji kaynaklarına yönelineceği, doğal gazda depolamaya geçileceği, yeni rüzgar ve güneş enerjisi ile ilgili çalışmalara ağırlık verileceği, biyo-enerji ve nükleer enerji üretiminin

arttırılacağı, tüketicileri fahiş fiyatlardan korumak için önlemler alınacağı, fosil yakıtlı kazanlar yerine ısı pompalarının kullanılacağı, enerji verimliliğinin ve tasarrufunun sağlanacağı, karbon salımından arındırılmış enerji kaynaklarının tercih edileceği belirtilmektedir (IEA, 2022).

Enerji ihtiyacının %35'inden fazlasını Rusya'dan temin eden AB Rus doğal gazına bağımlılığını ortadan kaldırma yönünde bir yol haritası çizmektedir. Enerji krizi ile mücadelede eden AB ülkeleri enerji tasarrufuna ve gaz stoklarını doldurmaya odaklanmaktadır. Her ne kadar Rus gazına olan bağımlılığını sonlandırma hedefinde olan AB gaz depolarının dolması için Rusya'dan doğal gaz alımına devam etmek mecburiyetindedir. AB ülkeleri Rusya ile olan enerji ilişkilerini kestiği takdirde Rus doğal gazına alternatif olarak Azerbaycan, Cezayir ve Norveç'ten doğal gaz alımını arttırma planlanmaktadır. TANAP'ın Avrupa ayağı olan TAP'ın kapasitesinin arttırılması AB gündemindedir. AB Enerji Komiseri Kadri Simson'ın Azerbaycan'a gerçekleştirdiği ziyaret sırasında TAP'ın kapasitesinin 8 milyar metreküpten 10 milyar metreküpe arttırılması ile ilgili açıklamaları bu durumu doğrulamaktadır. AB ülkelerinin REPowerEU planı 2030'dan önce Rus fosil yakıtlarına olan bağımlılığı sona erdirmektir. Alternatif doğal gaz kaynaklarına odaklanan planda enerji verimliliği de ön planda tutulmaktadır. Kısa vadede doğal gazın Afrika ve ABD'den sağlanması

planlanmaktadır. İlerleyen dönemlerde ise kömür ihtiyaç duyulabileceğinin altı çizilmektedir. AB her ne kadar iklim ve çevre bakımından kömürü tercih etmekte tereddüt yaşasa da elektrik sektöründe kömür ve biyoyakıtın önemli olduğu belirtilmektedir. Kömür ihtiyacının %30'u da Rusya'dan karşılandığı için AB'nin kömür konusunda da zorluk yaşaması muhtemeldir. Yaşanan enerji krizi AB ülkelerini karbondan arındırma hedefini taşıyan Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın (European Commission) belirlediği maddelerin uygulanmasında zorluklara yol açmaktadır. Kömüre olan zorunlu yönelim ise bu durumu kanıtlar niteliktedir. AB ülkelerinin enerji ile mücadele kapsamında bir diğer önemli önlemi ise yenilenebilir enerji kaynakları ile ilgili projelerin hızlandırılmasıdır. Bilhassa güneş enerjisi ve rüzgar enerjisi santrallerinin potansiyelini arttırma ve LNG (sıvılaştırılmış gaz) hususunda projeler gerçekleştirilmektedir. Rusya'ya olan bağımlılık halinden bir an önce çıkmak isteyen AB ülkeleri her türlü enerji kaynağından yararlanmak için ekstra yatırımlar gerçekleştirmektedir (McGrath, 2022).

AB ülkeleri çok çeşitli projeler ve politikalar ile enerji krizinin üstesinden gelmeye çabalamaktadır.

Sonuç

Dünyada birçok kriz ve savaş kaynaklarının dağılımında ve paylaşımındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Enerji pazarındaki dengeleri sarsan

Rusya-Ukrayna Savaşı, enerji kaynaklarının değerini bir kere daha kanıtladı. Enerji alanındaki Rusya kaynaklı kargaşa devrinden her ülke farklı ölçülerde etkilendi. Bu bağlamda menfaatlerin, kazançların ve hırsların ön planda tutulduğu dünya siyasetinde kalıcı bir barış ortamını düşünmek oldukça optimist bir bakış açısı olur. Enerji krizinin etkileri uzunca bir süre ülkelerin gündemini etkilemeye devam edecektir.

Uluslararası ilişkilerin ve iş birliklerinin hızla değiştiği çağımızda enerji kaynakları ülkelerin iç ve dış politikalarında her dönemde ağırlığını hissettirmektedir. Bilhassa enerji arz güvenliği her ülkenin enerji politikasında başat bir aktör olarak yer almaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri nezdinde de enerji arz güvenliği yeni bir mesele değildir. Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan'ı işgali ile başladığı süreç 2014 yılında Kırım'ı işgali ile devam etti ve son olarak Rusya – Ukrayna Savaşı'nda Rusya'nın enerji faktörünü tekrar şantaj unsuru olarak kullandığı zaman AB ülkeleri önlerinde fazla bir seçeneğin olmadığını anladı. Bu bağlamda AB ülkelerinin ya Rusya'ya olan enerji bağımlılığının önüne geçmesi gerek ya da Rusya'ya yönelik yaptırım uygulaması gerekmektedir. AB ülkeleri Rusya'ya olan enerji bağımlılığını kademeli olarak azaltma ve Rusya ile enerji ilişkilerini sonlandırma yönünde politikalar izlemektedir. Bilhassa Almanya'nın yılda 55 milyar metreküp doğal gazın transfer edileceği Kuzey Akım 2'nin durdurulması

yönünde aldığı karar Rusya'ya yönelik ciddi bir yaptırım oldu. Bu yaptırımın ilerleyen dönemlerde de devam edip etmeyeceği ise kesin değildir.

Her ne kadar AB ülkeleri enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesiyle ilgili görüşler beyan etse de ilk etapta bu durumun AB ülkelerini zorlayacağı muhtemeldir. AB ülkelerinin uzun vadedeki planlarında yenilenebilir enerji kaynakları yer almaktadır. Şu anki enerji krizinin aşılmasında ise Yeşil Mutabakat kapsamında yenilenebilir enerji kaynakları üzerine yönelim etkin bir çözüm sunmamaktadır. Diğer çözüm yollarında ise kömür ön plana çıkmaktadır. Kömür ihtiyacının da önemli bir kısmının Rusya'dan tedarik edilmesi AB ülkelerinin enerji arz çeşitliliğini arttırma politikalarını çıkmaza sokmaktadır. Enerji arz güvenliği üzerindeki Rusya baskısının önüne geçilmesindeki diğer seçenek olan LNG (sıvılaştırılmış gaz) ise ancak kısa vadede bir çözüm sunabilir. AB ülkelerinin enerji arz güvenliği ekseninde gündeme getirdiği bir diğer seçenek ise Azerbaycan doğal gazının Türkiye üzerinden AB ülkelerine transferidir.

AB ülkeleri enerji arz güvenliğinin temini için her türlü alternatifi değerlendirerek enerji politikalarına dahil edeceği muhakkaktır. Enerji arz güvenliği tehdidi ile karşı karşıya kalan AB ülkelerinin enerji arz güvenliği çözümleri kısa dönemde zorluklarla karşı karşıya kalabilir fakat uzun dönemde olumlu etkilerini gösterecektir.

Kaynakça

- BP. (2018). *BP Energy Outlook 2018*. Erişim Adresi (24.07.2022): <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/energy-outlook/bp-energy-outlook-2018.pdf>
- European Commission. *Clean energy for all Europeans package*. Erişim Adresi (27.07.2022): https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans-package_en
- Horton, J. and Palumbo, D. (2022, 26 Temmuz). *Russia sanctions: Can the world cope without its oil and gas?*. Erişim Adresi (26.07.2022): <https://www.bbc.com/news/58888451>
- IEA. (2022, 21 Mart). *Energy Fact Sheet: Why does Russian oil and gas matter?*. Erişim Adresi (26.07.2022): <https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter>
- IEA. (2022). *A 10-Point Plan to Reduce the European Union's Reliance on Russian Natural Gas*. Erişim Adresi (27.07.2022): <https://www.iea.org/reports/a-10-point-plan-to-reduce-the-european-unions-reliance-on-russian-natural-gas>
- Kesici, G.E. (2020). *Türkiye'nin enerji ihtiyacını kardeş cumhuriyetler yerine Rusya ve İran'dan temin etmesinin nedenleri* (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Klare, M. (2006). *Kan ve Petrol*. (ss. 176-177). İstanbul: Marka.
- Klare, M. (2005). *Kaynak Savaşları*. (ss. 68.). İstanbul: Devin.
- McGrath, M. (2022, 8 Mart). *Climate change: EU unveils plan to end reliance on Russian gas*. Erişim Adresi (27.07.2022): <https://www.bbc.com/news/science-environment-60664799>
- Pamir, N. (2017). *Enerjinin İktidarı*. (ss.337-339). İstanbul: Hayykitap.
- TASS.RU. (2022, 26 Temmuz). *B EC согласовали компромисный план сокращения потребления газа*. Erişim Adresi (26.07.2022): <https://tass.ru/ekonomika/15311497>
- Torbakov, I. (2001). Rusya'dan Ayrı ya da Rusya'nın Bir Parçası: Ukrayna-Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, 6 (4), ss. 304-309).
- Uğurlu, Ö. (2009). *Çevresel Güvenlik ve Türkiye'de Enerji Politikaları*. (ss. 128-129). İstanbul: Örgün.
- Zbigniew, B. (2018). *Büyük Satranç Tahtası*. (ss. 171-172). İstanbul: İnkılap.